

NABÝVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉHO OBČANSTVÍ OBČANY POLSKÉ NÁRODNOSTI NA ÚZEMÍ ČESKOSLOVENSKA PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

DANUTA DUDA

Slezská univerzita v Opavě Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,
katedra práva, Česká republika

Abstract in original language

Ve svém článku se zaměřím na problematiku osob polské národnosti, které po první světové válce v důsledku rozdělení Těšínska musely přijmout československé občanství. Ve zkratce představím rovněž historický ráz této problematiky či práva národnostních menšin, samozřejmě se zaměřením na polskou národnostní menšinu, po první světové válce na území Československé republiky.

Key words in original language

Československé občanství; nabývání československého občanství; polská národnostní menšina; první světová válka; rok 1920; Těšínsko.

Abstract

In my article I will focus on the issues of people of polish nationality, which after the First World War due to the split of Těšínsko, they had to accept the Czechoslovak citizenship. Briefly introduce also the historic character of the issues and the right of ethnic minorities, of course focusing on the Polish national minority, after the First World War in Czechoslovakia.

Key words

Czechoslovakia citizenship; acquisition of Czechoslovak citizenship; Polish national minority; First World War; year 1920; Těšínsko.

Polská národnostní menšina na území bývalého Československa vznikla v 1920 roce v důsledku rozdělení Těšínska. Počet Poláků na území Těšínska přiřčenému Československu bezprostředně po rozdělení byl 120-150 tisíc. Těšínsko vzniklo jako slezské piastovské knížectví koncem 13. století. Bylo v té době okrajovou součástí Polska. Na Těšínsku se díky jeho poloze projevoval silný český ale i německý vliv. Jazyk, kultura a zvyky místního obyvatelstva se zde vyvíjely nezávisle na změnách státní příslušnosti. Toto malé území sehrálo důležitou úlohu v česko-polských vztazích a prakticky vždy procházelo velkými hospodářskými, sociálními, politickými a národnostními změnami. Mnohokrát měnilo svou státní příslušnost. Do roku 1918 bylo součástí Rakouska - Uherska, v letech 1918-1920 bylo sporným územím mezi Československem a Polskem, v letech 1920-1938 bylo součástí Československa, v letech 1938 až 1939 na základě Mnichovské dohody bylo připojeno k Polsku, během druhé světové války bylo okupováno Německem, po druhé světové válce se opět stalo součástí

Československa, od 1993 roku Těšínsko je součástí České republiky. Z tohoto důvodu vznikalo i mnoho problémů týkajících se nabývání a pozbývání občanství. Ve svém článku bych se chtěla zaměřit právě na tuto problematiku, a to konkrétně na nabývání československého občanství občany polské národnosti v roce 1920. Rozdělení Těšínska bylo pro jeho občany velmi bolestivé, nejvíce nepříjemné bylo rozdělení města Těšína, které bylo provázeno mnohými protesty.

Po první světové válce bylo možno nabýt občanství: narozením, sňatkem, legitimací dítěte, opcí či udělením. V roce 1920 nabyt účinnosti ústavní zákon ze dne 9. dubna 1920, kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé č. 236/1920 Sb. Dle § 1 tohoto ústavního zákona státními občany československými byli:

- 1) ode dne 28. října 1918 osoby, které nejpozději dnem 1. ledna 1910 získaly a od té doby nepřetržitě mají domovské právo v území někdejšího mocnářství Rakousko-Uherského, jež náleží nyní Československé republice
- 2) bývalí státní občané říše Německé, kteří mají své řádné bydliště na územích, která náležela dříve k říši Německé a která od ní případnou k republice Československé
- 3) bývalí státní občané němečtí, rakouští a uherští, kteří se narodili na území Československé republiky jako děti státních občanů německých, majících na tomto území řádné bydliště, nebo státních občanů rakouských nebo uherských, majících tam právo domovské, i když osoby, o něž jde, samy nemají v době, kdy tento zákon vejde v platnost, bydliště nebo domovského práva v republice Československé.
- 4) ode dne 28. října 1918 ti, kdož před tímto dnem měli právo domovské v některé obci bývalého mocnářství Rakousko - Uherského mimo území republiky Československé a stali se skutečnými úředníky nebo zřizenci Československého státu, nebo některého československého státního ústavu nebo podniku.

Pokud se jedná o občany polské národnosti, kteří díky rozdělení Těšínska zůstali na území Československé republiky, tak ti získali bez ohledu na svou národnost automaticky československé občanství. Otázky státního občanství v území těšínském byly upraveny ve Smlouvě mezi Československou a Polskou republikou v otázkách právních a finančních ze dne 23.4.1925, 56/1926 Sb. Čl. 1 této smlouvy zní: Otázky státního občanství na území těšínském, v Oravě a Spiši byly upraveny usnesením československo-polské delegace pro Těšínské Slezsko, Oravu a Spiš v Opavě dne 16. června 1922 na základě rozhodnutí velvyslanecké konference ze dne 28. července 1920.

Nabytí státního občanství ipso iure. Státní občanství ipso iure nabývají osoby, které na bývalém území plebiscitním, tvořícím nyní součást

Československa nebo Polska, mají domovské právo ode dne 1. ledna 1914 nebo mají tam bydliště od dne 1. ledna 1908. Právo státního občanství mají tyto osoby ve státě, v němž leží nyní jejich obec domovská, resp. obec bydliště. Ty osoby, které nabývají státního občanství na základě domicilu, nepotřebují žádat o slib domovské příslušnosti. Osoby mající domovské právo v obcích, jichž území je rozděleno hranicí obou států, stávají se občany toho státu, kterému připadla část obce, v nichž měly bydliště dne 28. července 1920. Jestliže pak takové osoby neměly bydliště v rozdělené obci zmíněného dne, nabudou občanství státu, jemuž připadla ta část obce, v níž měly bydliště naposled před vystěhováním se z obce. Jako důkaz o právu domovském nebo domicilu budou kromě výtahů ze záznamů o pobytu nebo ze seznamů obecních příslušníků přípustné i jiné důkazy, např. svědectví osob. V případě současnosti domovského práva i domicilu jako titulů pro nabytí státního občanství *ipso iure* je dlužno v první řadě vzít zřetel na domovské právo jako titul nabytí státního občanství.

Nabytí státního občanství se souhlasem vlády. Osoby, které na území bývalého Těšínského Slezska, Oravy nebo Spíše nabyly po 1. lednu 1914 domovského práva nebo si zvolily po 1. lednu 1908 stálé bydliště, mohou podat o žádost o nabytí československého státního občanství nebo polského státního občanství. V případě zamítnutí bude současně podána služební cestou ministerstvu vnitra zpráva o důvodech zamítnutí. Na požádání velvyslanectví druhého státu sdělí mu příslušné ministerstvo zahraničních věcí důvody definitivního zamítnutí. V případě zamítnutí žádosti jednou z vlád bude mít osoba, žádající o státní občanství, právo obrátit se během tří měsíců ode dne, kdy obdrží písemně zamítavé rozhodnutí, s tou samou žádostí na druhou vládu. V případě opětovného zamítnutí řídí se státní občanství dotyčné osoby mírovými smlouvami. Žádosti o udělení státního občanství již podané mají být vyřízeny do jednoho měsíce ode dne, kdy toto ustanovení nabude působnosti.

Opce. Opční prohlášení mají být vyřízena do jednoho měsíce ode dne, kdy toto ustanovení nabude působnosti. V případě formálních nedostatků opčních prohlášení mají úřady, nařizující doplnění takových prohlášení, určit k tomu přiměřenou lhůtu a doplněná prohlášení, podaná znovu v této lhůtě, považovat za podaná včas. Opční prohlášení, podaná na konzulátu, nepodléhají kolkovnému. Za ženu optuje muž, za děti do 18 let rodiče, případně poručníci.

Pravděpodobně nejdůležitějším motivem pro získání československého občanství byly samozřejmě obavy ze ztráty zaměstnání. V některých případech byly žádosti o udělování československého státního občanství zamítány, a to např. z politických důvodů (např. pro působnost v komunistické straně) nebo již ze zmíněných z existenčních důvodů, aby občané mohli vykonávat své povolání.

Dle čl. 3 Smlouvy mezi Československou a Polskou republikou v otázkách právních a finančních ze dne 23.4.1925, 56/1926 Sb. Republika Polská

uděluje dnem, kdy tato smlouva nabude působnosti, a republika Československá udělí v tentýž den milost osobám, které: a) v době od 28. října 1918 do 10. srpna 1920 se dopustily činů stíhaných z moci úřední trestními soudy, jestliže činy ty byly v souvislosti s politickou agitací, která byla prováděna v otázce působnosti Těšínského Slezska, Oravy a Spíše nebo b) majíce na bývalém plebiscitním území řádné bydliště nebo trvalý pobyt nebo majíce tam až do dne sjednání této smlouvy domovskou příslušnost sběhly před 31. prosincem 1921, nebo i potom až do dne podpisu smlouvy jinak vyhnuly se splnění branné povinnosti, pokud uprchly z území jedné smluvní strany na území druhé nebo tam se již zdržovaly. Na základě čl. 4 se tato amnestie vztahuje na: a) promíjení hlavních i vedlejších trestů již uložených a dosud nevykonaných, jakož i veškeré následky odsouzení, b) odčínáje odsouzení a trest vymazuje z rejstříku trestů, c) zastavuje trestní řízení již zahájené a dosud neskončené, nové řízení nezahájí.

Ústava Československé republiky (zákon 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky) v hlavě šesté Ochrana menšin národních, náboženských a rasových zajišťovala národním menšinám, tedy i polské národní menšině poměrně široká práva. V § 128 byla zajištěná plná rovnost před zákonem a používání stejných práv občanských a politických bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství. Rozdíl v náboženství, víře, vyznání a jazyku nemá být žádnému státnímu občanu republiky Československé na závadu, zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem, aneb pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání. Státní občané republiky Československé mohou volně užívat jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech týkajících se náboženství, v tisku a jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromážděních lidu. Tímto však nejsou dotčena práva, jež státním orgánům v těchto směrech přísluší podle platných nebo v budoucnu vydaných zákonů z důvodů veřejného pořádku a bezpečnosti státní i účinného dozoru. Dále v § 130 ústavy československé republiky z roku 1920 je obsaženo, že pokud státním občanům přísluší podle všeobecných zákonů právo zakládat, řídit a spravovat vlastním nákladem ústavy náboženské, sociální, školy a jiné ústavy výchovné, jsou státní občané, nehledíc k národnosti, jazyku, náboženství a rase, sobě rovni a mohou v těchto ústavách volně používat svého jazyka a vykonávat svoje náboženství. Následující § 131 ve městech a okresech, v nichž je usedlý značný zlomek státních občanů československých jiného jazyka než československého, zaručuje se dětem těchto československých občanů ve veřejném vyučování v mezích všeobecné úpravy přiměřená příležitost, aby se jim dostalo vyučování v jejich vlastní řeči, při čemž vyučování československé řečí může být stanoveno povinným. V § 132 můžeme najít ustanovení, že pokud ve městech a okresech, v nichž je usedlý značný zlomek státních občanů československých náležících k menšinám náboženským, národním a jazykovým, mají být určité částky vynaloženy na výchovu či náboženství z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtu obecních nebo jiných veřejných, zabezpečuje se těmto menšinám v mezích

všeobecných předpisů pro veřejnou správu platných přiměřený podíl na požitku a používání. V § 134 můžeme najít ustanovení, že jakýkoli způsob násilného odnárodňování je nedovolený. Nešetření této zásady může zákon prohlásit za trestné jednání.

Ochranu národnostních menšin řešila rovněž již zmíněna Smlouva mezi Československou a Polskou republikou o otázkách právních a finančních ze dne 23.4.1925, čl. 11 této smlouvy zní, že: Příslušníci republiky Československé národnosti polské budou užívat v Československu všech práv, která by jim podle jejich počtu mohla příslušet na základě předpisů ústavy, zákonů i nařízení československých o menšinách, jakož i ustanovení této smlouvy. V čl. 12 obě smluvní strany prohlašují souhlasně, že jsou rozhodnuty nakládat blahovolně: Republika Polská s menšinou československou a republika Československá s menšinou polskou. Obě smluvní strany uznávají povinnost loajality menšin proti státu, v němž se nalézají. Přitom nebude se za nelojalnost považovat obrana práv menšinových. Čl. 13 stanoví, že jakýkoliv způsob odnárodňování je nedovolený. Zejména prohlašují obě smluvní strany, že považují za protizákonný každý nátlak na rodiče, aby posílali děti do škol jiného jazyka vyučovacího, než je jejich jazyk mateřský. V čl. 14 jsou vyjmenovávány případy, kdy se smí používat mateřského jazyka menšiny, jsou to: soudní i administrativní projednávání a protokolování se stranami, doručování obsílek, obžalovacích spisů, rozsudků a nálezů, přijímání a vyřizování podání, zápisy do pozemkových knih, vnější označování úředních budov, vydávání veřejných vyhlášek a prohlášení v obvodech, které vykazují kvalifikovanou menšinu národní. Čl. 15 stanoví, aby menšině bylo umožněno fakticky užívat jazykových práv před soudy, úřady a orgány státními, měl by tam být zajištěn dostatek personálu, který vedle státního jazyka ovládá i jazyk polský. Čl. 16 hovoří o zajištění rovnoprávnosti příslušníkům menšin v těchto oblastech: při udělení koncesí, oprávnění, úředních povolení, udělení subvencí, státních přidělů a jakýchkoli oprávnění výdělečných v Československé republice. V čl. 17 se obě strany zavazují, že v obvodech, kde menšina podle platných předpisů nemá nárok na zřízení samostatných veřejných škol národních, povolí zřízení soukromých škol s vyučovacím jazykem dotyčné menšiny s právem veřejnosti, budou-li splněny zákonné podmínky, a udělí jim podle možnosti též podpory. Dle čl. 18 osoby zaměstnané při vyučování, čítaje v to i správce škol a rovněž osoby, které se zabývají bezprostředně dozorem ve školách, by měli mít národnost polskou a mají mít i předepsanou jazykovou a odbornou kvalifikaci. Čl. 19 dovoloval učitelům, kteří vystudovali v Polské republice, že mohou být přijímáni do učitelské služby v polských školách v Československé republice, ale musí složit doplňovací zkoušku. S těmito učiteli bude, složí-li doplňovací zkoušku, jednáno stejně jako s učiteli, kteří nabyli učitelské kvalifikace v Československé republice. Na základě čl. 20 by měly být pro polské národní školy v Československé republice zřízeny v rámci předpisů zvláštní bezprostřední orgány správní. Čl. 21 zabezpečoval v polských školách potřebné a vhodné čítanky, učebnice a pomůcky učebné,

jež jsou předepsané a nezbytné pro pravidelný chod vyučování v polském jazyce. Dle čl. 22: Úmluva obsažená v této části zůstává v platnosti, pokud nebude vypovězena. Nemůže být vypovězena před uplynutím dvanácti let, bude-li vypovězena, pozbývá působnosti šesti měsíců po výpovědi. Tyto právní normy měly zajistit občanům polské národnosti žijícím na území Československa pocit bezpečí. K těmto právním normám chyběla ale výkonná opatření, proto nebyly stanoveny a ani vymáhány sankce. Často docházelo k obcházení a zneužívání těchto právních norem.

Pokud se jedná o projevy činnosti polské národnostní menšiny na Těšínsku v Československu, tak prakticky ihned po rozdělení Těšínska polská národnostní menšina rozvinula bohatou kulturní, společenskou a ekonomickou činnost. Existovaly základní školy s polským jazykem vyučovacím např. v Karviné, Českém Těšíně, Třinci, Havířově či Jablunkově, ze středních škol s polským jazykem vyučovacím existovalo např. Gymnázium Juliusze Słowackého v Orlové na Obrocích, které bylo založeno již v roce 1909. Postupně během let vznikaly polská divadla, kulturní spolky, noviny atd.

Ve svém článku jsem se snažila přiblížit problematiku nabývání československého občanství občany polské národnosti na Těšínsku, jak rovněž práva této národnostní menšiny v době po první světové válce. Do dnešního dne na území České republiky žije mnoho občanů, kteří se k této národnostní menšině hlásí, já sama k ní náležím i z tohoto důvodu je mi tato problematika velmi blízká. Na závěr bych chtěla podotknout, že do dnešního dne polská národnostní menšina na Těšínsku rozvíjí velice bohatě svou kulturu, ať už se jedná o polské noviny (*Głos ludu*), časopisy (*Zwrot*) divadla (Polská scéna Těšínského divadla), základní školy s polským jazykem vyučovacím, Gymnázium s polským jazykem vyučovacím v Českém Těšíně, polské spolky (např. PZKO) atd.

Literatura:

- Gawrecki Dan, Politické a národnostní poměry Těšínském Slezsku 1918 - 1938, Muzeum Těšínska, Český Těšín 1999, 403 str., ISBN 80-902355-4-9
- Kadłubiec Karol Daniel a kol., Polská národní menšina na Těšínsku v České republice, Universitas Ostraviensis, 1997, 315 str., ISBN 80-7042-479-6
- Smlouva mezi republikou Československou a Polskou republikou o otázkách právních a finančních ze dne 23.4.1925, 56/1926 Sb.

- Ústavní zákon ze dne 9. dubna 1920, kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé, č. 236/1920 Sb.
- Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky 121/1920 Sb.

Contact – email
duda@opf.slu.cz